

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО РОЗРОБКИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто питання визначення методологічних основ для створення системи професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій в умовах вищого педагогічного навчального закладу. Провідною ідеєю є інтеграція положень системного, діяльнісного й технологічного підходів в освіті.

Ключові слова: професійна підготовка, системний підхід, діяльнісний підхід, технологічний підхід.

Перманентне оновлення комплексу вимог до якісних характеристик професійної підготовки сучасного вчителя, які об'єднані ідеєю забезпечення готовності використовувати у власному педагогічному досвіді сучасні педагогічні технології, визначає актуальні напрями наукового пошуку методологічних засад організації професійної педагогічної підготовки в умовах вищого навчального закладу. Об'єктивна суперечність між реальним змістом професійної підготовки майбутнього вчителя та очікуваннями з боку системи освіти його готовності здійснювати інноваційну педагогічну діяльність у розрізі використання сучасних освітніх технологій, на наш погляд, потребує якісного методологічного вирішення з позицій наукових положень теорій, які описують суть та характеристики педагогічної взаємодії в освітньому процесі з прогнозованими наслідками коригувальних впливів.

Мета статті – розкрити методологічні засади створення системи професійної підготовки майбутнього вчителя до розробки й використання педагогічних технологій.

Проведений нами аналіз проблеми забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів до розробки та використання педагогічних технологій показав, що традиційні методологічні підходи до організації освітнього процесу й управління навчальною діяльністю частково вирішують покладені на них завдання, але залишають актуальною проблему пошуку ефективних механізмів підготовки майбутніх учителів до розробки та використання педагогічних технологій. Нами було встановлено, що змістом професійної підготовки до розробки й використання педагогічних технологій є сукупність теоретико-методологічних знань, що розкривають сучасні наукові підвалини організації навчального процесу, ураховуючи закономірності функціонування цілісної педагогічної системи; знання історії розвитку технологічного підходу в освіті у світлі еволюції наукових теорій із послідовним експортуванням їх до педагогічної галузі, а також виникнення, удосконалення та модернізації відомих освітніх технологій, поглядів

науковців і практиків щодо їх суті та перспективних напрямів застосування; уміння користуватись методологією системного й технологічного підходів у процесі виконання професійних педагогічних обов'язків шляхом відбору та упровадження відомих освітніх технологій одночасно із розробкою власної системи методичних прийомів їх застосування; уміння комбінувати елементи освітніх технологій з метою створення модернізованих, удосконалених аналогів ефективних авторських освітніх технологій; уміння конструювати радикальні інноваційні технології на основі знань суті технологічного підходу в освіті.

Виходячи з наведеного змісту професійної підготовки до розробки й використання педагогічних технологій, виникає потреба в конкретизації ключових положень методологічних підходів, які забезпечуватимуть достатнє підґрунтя для створення ефективної системи професійної підготовки майбутнього вчителя. На наш погляд, зазначена система має спиратись на положення системного підходу у зв'язку з наявністю ознак цілісної системи в професійній педагогічній підготовці в умовах вищого навчального закладу; діяльнісного підходу, котрий має окреслити принципові вимоги щодо характеру навчальної діяльності студента в ході реалізації системи професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій; технологічного підходу, який одночасно стає об'єктом вивчення, а також інструментом для створення системи професійної підготовки із конкретизованими у вимірах її характеристичних ознак результатами.

Вибір як методологічної основи системного підходу, що є притаманним для сучасних науково-педагогічних досліджень (В. П. Беспалько, М. В. Кларін, О. М. Пехота), зумовлений необхідністю створення системи професійної підготовки й конкретизацією основних її елементів, взаємодія яких має забезпечувати окреслений нами на етапі постановки проблеми результат. Вивчення навчально-виховного процесу як цілісної системи в другій половині ХХ ст. (Ю. К. Бабанський, М. О. Данілов, В. С. Ільїн, В. М. Коротов, В. В. Раєвський, Б. Т. Ліхачов) мало результатом виділення функцій та ознак педагогічної системи. Як основу для визначення системних компонентів професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій нами було взято розроблену В. П. Беспальком [2] структуру педагогічної системи. Зазначена структура є уніфікованим і зручним інструментом опису функціонування педагогічної системи, що дає можливість пояснювати результати коригувальних впливів на неї та прогнозувати перспективні можливості підвищення їх якості.

У контексті нашого дослідження запропонована В. П. Беспальком структура педагогічної системи дає можливість виділити основні складові, на які слід орієнтуватись у процесі створення системи професійної підготовки до розробки й використання педагогічних технологій: цілі навчання та виховання, зміст освіти, дидактичні процеси, форми організації навчання, студент, викладач.

В умовах організації процесу професійної підготовки у вищому навчальному закладі цілі навчання та виховання як компонент зазначеної системи постійно коригують зміст освіти, оскільки сам він перебуває під постійними впливами з боку суспільства. Конкретизація цілей професійної підготовки випускників вищих педагогічних навчальних закладів, з огляду на тенденції запровадження сучасних освітніх технологій, розкриває актуальні напрями коригування змісту цього компонента: створення передумов для забезпечення сталого інноваційного розвитку освітніх закладів; загальна орієнтація особистості на самоосвіту й самовиховання впродовж життя; реалізація особистісно орієнтованої педагогічної взаємодії; тенденція до заміщення усталених підходів новими, що у своїй основі мають ознаки технологій тощо. Наслідком конкретизації в такий спосіб цілей професійної педагогічної підготовки є уточнення її змісту, а одним із шляхів зазначеного процесу є введення до освітньо-професійної програми змістових модулів, що передбачають вивчення особливостей педагогічної в навчальному процесі на засадах особистісно орієнтованого підходу, оволодіння елементами сучасних освітніх технологій, що активно запроваджуються в практику закладів освіти.

Визнання змісту освіти складовою системи професійної підготовки вказує також і на доцільність вивчення співвідношення об'єктивно існуючих та потенційно можливих обсягів коригувальних впливів на нього. Такими В. П. Беспалько [2] визначає студента як компонент педагогічної системи та конкретизоване соціальне замовлення. На наш погляд, оновлення змісту освіти внаслідок коригування соціального замовлення відбувається в значно більшому обсязі, порівняно з впливом студента, оскільки ці зміни стосуються глобальних питань уведення чи виключення змістовних модулів, навчальних дисциплін, корекції змісту навчальних програм тощо. Створення системи професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій потребує узгодження обох коригувальних факторів у зв'язку зі специфічним змістом зазначеної складової професійної підготовки. З одного боку, формування й уточнення змісту професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій відбувається шляхом уточнення вимог до якості виконання професійних обов'язків учителя в розрізі використання ним у своїй професійній діяльності сучасних педагогічних технологій. З іншого боку, гарантування якісної професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій потребує індивідуального підходу, який, у свою чергу, має спиратись на дані відповідних досліджень індивідуальних особливостей суб'єкта й пошуку на цій основі шляхів забезпечення опанування ним необхідного обсягу знань, умінь, навичок.

Наступними компонентами в структурі педагогічної системи, за В. П. Беспальком, є дидактичні процеси та форми організації навчання. Функціонування педагогічної системи вищого навчального закладу, де діють усталені традиції використання лекційно-семінарської системи, вказує

на доцільність розглядати зазначені компоненти в нерозривному тандемі у зв'язку з тим, що традиційна організація освітнього процесу у вищому навчальному закладі ґрунтується на словесних методах навчання. Оскільки лекційно-семінарська система належить до групи асоціативно-рефлекторних технологій, домінують такі дидактичні процеси, як комплексне ознайомлення з інформацією шляхом навантаження всіх каналів сприйняття, наступне її опрацювання та відтворення. Відтак, розвиток системи професійної підготовки, на прикладі еволюційних змін цього компонента, відбувається в межах чітко окреслених дидактичних процесів із незначними потенційними можливостями вдосконалення (модернізації) по лінії посилення критичного опрацювання інформації та збільшення ролі самостійності під час вивчення окремих тем, змістових модулів тощо.

Викладач і технічні засоби навчання як окремих компонент системи професійної підготовки є важливим чинником управління цією системою, коригування її функціонування. Викладач, як учасник навчального спілкування, сам стає передумовою ефективного функціонування педагогічної системи. Хоча характер міжособистісного спілкування не виступає окремим елементом зазначеної системи, він є обов'язковою умовою її ефективного функціонування. Сприятливе освітнє середовище, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, консультативний характер включення викладача в освітній процес вимагають запровадження відмінних від традиційних способів опанування знань.

Складовою поданого компонента в структурі системи професійної підготовки є технічні засоби навчання. Позиція, згідно з якою освітній процес неможливий без використання технічних засобів навчання та дидактичних матеріалів, сформувалась у 80-х рр. ХХ ст. [5, с. 27]. Зауважимо, що в цьому випадку не йдеться про підміну поняття технології технічними засобами навчання, а описується залежність процесу підвищення якості фахової підготовки випускників вищого навчального закладу від стану матеріально-технічного забезпечення спеціальностей. Застаріле обладнання або його повна відсутність призводить до суто теоретичної, а не прикладної підготовки й не забезпечує необхідної якості підготовки фахівців.

Аналіз впливу студента на процес і результати функціонування системи професійної підготовки вказує на доцільність виокремлення його як компонента зазначеної системи, оскільки якість базової попередньої підготовки суттєво впливає на результативність освітнього процесу, а сам суб'єкт включається в освітній процес із притаманним йому комплексом психофізичних властивостей.

Таким чином, сформульовані в межах системного підходу теоретичні положення адекватно описують закономірності взаємодії зазначених компонентів системи професійної підготовки й одночасно розкривають ряд недоліків в управлінні її функціонуванням.

По-перше, урахування базових особистісних характеристик студента як компонента педагогічної системи не відрегульовано на організаційно-

методичному рівні, а ґрунтується на педагогічному досвіді та науково-методичній підготовці викладачів, але в межах педагогічної системи досі не існує чітких механізмів гнучкої адаптації освітнього процесу до особистісних характеристик студента.

По-друге, формування змісту освіти відбувається за відсутності наукового підходу до визначення та конкретизації цілей вивчення окремих змістовних модулів і деталізації способів опанування ними.

Уникнути першого недоліку у створенні системи професійної підготовки до розробки й використання педагогічних технологій дає змогу інтеграція положень діяльнісного підходу, згідно з яким студент є суб'єктом, а тому закономірності управління його навчальною діяльністю стають підставами для вибору оптимальних умов його функціонування як компонента педагогічної системи. Дослідження проблемного поля діяльнісного підходу мали результатом наукові положення активізації навчальної діяльності, формування досвіду виконання самостійних навчальних і пошукових дій із високими показниками результативності такої діяльності. Аналіз філософських, психологічних та педагогічних концепцій функціонування навчальної діяльності (Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, В. В. Давидов, М. В. Дьомін, Д. Б. Ельконін, І. І. Ільясов, А. О. Кірсанов, М. С. Каган, О. О. Леонт'єв, Й. Лінґарт, С. Л. Рубінштейн, Г. І. Щукіна, Е. Г. Юдін) показав, що особистість стає суб'єктом діяльності за умов виділення зазначеної діяльності як об'єктивної реальності із системою категорій: мета, предмет, засоби, способи, результат, що дає змогу об'єктивно аналізувати ефективність організації діяльності та обґрунтовувати передумови досягнення конкретизованих результатів.

Визнання студента складовою системи професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій вимагає доповнити традиційний комплекс дій щодо сприймання, осмислення, копіювання, наслідування й запам'ятовування комплексом частково-пошукових і дослідницьких (творчих) дій, що одночасно виступає показником інтелектуального розвитку окремого індивіда. Звернення до принципів, котрі є результатом дослідження різних аспектів організації й управління активною, продуктивною навчальною діяльністю, вказують на ряд принципів вимог до якості навчальної діяльності студента: особистісна мотиваційна забарвленість, усвідомлені цілі як прогнозовані (бажані чи очікувані) результати, дії самоконтролю й самооцінки якості виконуваних операцій (навчальних дій).

Уникнути другого недоліку під час створення системи професійної підготовки до розробки й використання педагогічних технологій дає змогу інтеграція положень технологічного підходу в освіті в процесі створення системи професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій. У межах науково-педагогічних досліджень технологічний підхід представлено у працях В. П. Беспалька, М. Є. Бершадського, В. І. Боголюбова, І. М. Дичківської, Т. О. Ільїної, М. В. Кларіна, М. М. Левіної,

М. Д. Нікандрова, О. М. Пехоти, Г. К. Селевка, А. І. Умана. Як результат, технологічний підхід розглядають як джерело потенційних можливостей для концептуального та проектувального вирішення багатьох питань: керівництво педагогічними процесами з прогнозуванням результатів; аналіз та систематизація на науковому підґрунті передового педагогічного досвіду; комплексне вирішення освітніх, соціально-виховних проблем; створення сприятливих умов для розвитку особистості шляхом оптимального використання наявних ресурсів у вигляді ефективних освітніх технологій.

Зазначене питання має два важливих аспекти: технологічний підхід в освіті перетворюється на об'єкт вивчення й важливу складову змісту освітньо-професійної програми; система професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій має ознаки педагогічної технології.

Перший аспект створення системи професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій вказує на необхідність інтеграції в структуру освітньо-професійної програми системи змістовних модулів, що послідовно розкривають суть технологічного підходу в освіті, його виникнення й розвиток, здобутки та перспективи використання. Адекватно висвітлені в структурі навчального плану підготовки фахівця дисципліни цього блоку у своєму змісті мають враховувати викладені в системному й діяльнісному підходах положення про характер навчальної діяльності студента під час накопичення системи специфічних знань та вмій. Метою й результатом визначеного в цьому аспекті застосування технологічного підходу в системі професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій є ознайомлення з методологією зазначеного підходу, формування понятійно-термінологічної бази, накопичення операційного складу прийомів упровадження сучасних освітніх технологій, визначення перспектив їх використання шляхом адаптації до конкретних завдань та умов педагогічної діяльності.

Другий аспект реалізації положень технологічного підходу в освіті в процесі реалізації системи професійної підготовки до розробки й використання педагогічних технологій торкається питань методичного забезпечення фахової підготовки, що створює достатню базу для досягнення високих показників готовності випускників виконувати професійні обов'язки, користуючись педагогічними технологіями. Йдеться, передусім, про науково обґрунтований характер вибору видів навчальної діяльності студента в ході вивчення зазначеного блоку навчальних дисциплін, що матиме наслідком забезпечення високих показників якості опанування теоретичними знаннями, а також формування індивідуального комплексу методичних прийомів упровадження сучасних педагогічних технологій, свідомого й науково обґрунтованого комбінування їх елементів у нових конфігураціях.

Технологічний підхід, у разі його інтеграції до структури системи професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій, є регулятором методичних підходів до організації педагогічної взаємодії в ході вивчення окреслених у першому із названих аспектів його ви-

користання. Викладений у межах технологічного підходу характер результату професійної підготовки в умовах вищого педагогічного навчального закладу стає критерієм відповідності організації освітнього процесу (технології професійної підготовки до розробки й використання педагогічних технологій) запланованим результатам.

Висновки. Інтеграція положень системного, діяльнісного й технологічного підходів під час створення системи професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій зумовлена її змістом і являє собою органічне поєднання різних наукових аспектів визначення педагогічних шляхів забезпечення ефективної професійної підготовки в умовах вищого педагогічного навчального закладу. Викладені положення орієнтовані на забезпечення перманентного самоосвітнього процесу в розрізі забезпечення готовності до розробки й використання педагогічних технологій одночасно з усвідомленням об'єктивно існуючих у цій сфері еволюційних процесів, що відбуваються в межах наукових теорій і методичних підходів.

З погляду системного підходу професійну підготовку до розробки й використання педагогічних технологій слід розглядати як цілісну систему з виділенням основних компонентів зазначеної системи, функціонування яких відповідає закономірностям функціонування цілісних систем. Діяльнісний підхід розкриває специфіку організації керівництва навчальною діяльністю студента, який є компонентом зазначеної системи, а результати цієї діяльності виступають показником її ефективності. Технологічний підхід визначає мету професійної підготовки й окреслює базові вимоги щодо організації взаємодії компонентів педагогічної системи, виходячи з конкретизованих характеристик передбачуваного результату.

Список використаної літератури

1. Алипханова Ф. Н. Системно-оптимизационный подход к профессиональной подготовке учителя гуманитарного профиля в вузу (на примере республики Дагестан) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Фатима Надирбековна Алипханова. – Москва, 2010. – 41 с.
2. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем (Проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающих систем / В. П. Беспалько. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1977 – 304 с.
3. Жерновникова О. А. Дидактичні умови стимулювання самостійної навчальної діяльності студентів медичного коледжу : дис. ... канд. педагог. наук : 13.00.09 / О. А. Жерновникова. – Харків, 2009. – 219 с.
4. Лісіна Л. О. Системний підхід до вдосконалення процесу технологічної підготовки вчителя [Електронний ресурс] / Лариса Олександрівна Лісіна. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nz_p/2012_109/statti/13.pdf.
5. Янушкевич Ф. Технология обучения в системе высшего образования / Ф. Янушкевич ; О. В. Долженко : пер. с польского. – Москва : Высш. шк., 1986. – 135 с.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2014.

Беляев С. Б. Методологические основы построения системы профессиональной подготовки будущего учителя к разработке и использованию педагогических технологий

В статье рассматриваются вопросы определения методологической основы для создания системы профессиональной подготовки к разработке и применению педагогических технологий в условиях высшего педагогического учебного заведения. Ведущей является идея интегрирования положений системного, деятельностного и технологического подходов в образовании.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, системный подход, деятельностный подход, технологический подход.

Belyaev S. Methodological Basis of Creating a System for Professional Preparation of Future Teachers to the Development and use of Educational Technologies

The article deals with the issues of defining a methodological basis for creating a system of vocational training for development and application of educational technologies in higher pedagogical educational institutions. The leading idea is integrating points of systematic, technological and activity approaches in education. This idea choice is explained by the concept understanding and is an organic combination of different scientific aspects of professional training in the context of higher education.

From the perspective of a systematic approach training is seen as a holistic system, the interaction component of which is explained by the entire system functioning theory.

Such an approach reveals the specific features of organizing a student activity management system where a student is an important component. The results of student learning activities are an effectiveness indicator.

A technological approach defines the purpose of training and describes the basic requirements of organizing interaction of educational system components on the basis of the description of the expected result.

Ideas are focused on securing permanent self-educational activities to ensure readiness for the development and use of modern educational technologies.

Key words: professional training, systematic approach, activity approach, process approach.